

SALGIN HASTALIK SÜRECİNDE YARI KAMUSAL MEKÂNIN HEGEMONİKLEŞMESİ¹

The Hegemonic of the Semi-Public Space in the Process of Epidemic

Öğretim Görevlisi Dr. Arzu YILMAZ ASLANTÜRK

Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Büro Yönetimi Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2257-5433>

ÖZET

Dengeli kentleşmenin nüfus birikim süreci, dengesiz kentleşmenin ise nüfus yığılma süreci olarak gerçekleşmesi nüfus yoğunluğuna sağlık merceğinden bakılmasını gerekli kılmaktadır. Günümüzde yaşanan COVID-19 krizi, nüfus yoğunluğunu sorgulatarak kentsel direnç bağlamında farklı türde mekânsal talepleri beraberinde getirmektedir. Salgın durumlarında hane halkı hastalıktan korunmak adına, vaktini çoğunlukla evlerinde ya da sokak, bahçe gibi yarı kamusal mekânlarda geçirmektedir. Toplumsal olarak üretilen kentlerde kamusal mekân önemli bir aktördür. Kentsel mekânın kamusalılık boyutu vurgulandığı halde, kent literatüründe yarı kamusal mekâna yeterince yer verilmediği görülmektedir. Literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmak çalışmada hedeflenenler arasındadır. Bu bağlamda, toplum ile mekân ilişkisinde sosyal mesafe kavramının yaşadığımız pandemi sürecinde sosyolojik olarak hegemonya kurduğu iddiasıyla "yarı kamusal mekân" kavramı tercih edilmiştir. Analizimize esas teşkil eden kavramsal araç bahçe şehir (garden city) kuramıdır. Howard tarafından geliştirilen bahçe şehir kuramı, doğa ile bütünleşik bir kent modeli öngörmektedir. Kentsel modernitenin geleneksel kent dokusunun değişimine sebep olmasıyla, kırsal yerleşme üretiminde önemli rol oynayan müstakil evlerin yerini apartmanlar ve siteler almıştır. Çalışma kapsamında, hane halkıyla derinlemesine görüşme yapılarak pandemi sürecinde kırsal kentsel modernite aracı olduğu yarı kamusal mekân kullanımının hegemonik bir hal aldığı öne sürülmüştür. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme çalışmanın metodu olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, kentsel planlama kurgusunda yerleşim alanlarını şehrin merkezinden çeperine doğru aktarmak ve ev-konut tipolojisine sağlık merceğinden bakılarak eko-kent mimarisi pratiklerini öncelikli olarak ele almak hususunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahçekent Modeli, Yarı Kamusal Mekân, Pandemi.

ABSTRACT

Balanced urbanization as a population accumulation process and unbalanced urbanization as a population accumulation process makes it necessary to look at population density from the lens of health. The current COVID-19 crisis brings with it different types of spatial demands in the context of urban resilience by questioning population density. In order to be protected from the disease in epidemic situations, households mostly spend their time in their homes or in semi-public places such as streets and gardens. Public space is an important actor in socially produced cities. Although the publicity dimension of the urban space is emphasized, it is seen that semi-public space is not sufficiently included in the urban literature. It is among the aims of the study to fill this gap in the literature. In this context, the concept of "semi-public space" has been preferred, with the claim that the concept of social distance in the relationship between society and space establishes sociologically hegemony during the pandemic process we live in. The conceptual tool that forms the basis of our analysis is the garden city theory. The garden city theory developed by Howard predicts an urban model integrated with nature. As urban modernity caused the change of the traditional urban fabric, detached houses, which played an important role in the production of rural settlements, were replaced by apartments and sites. Within the scope of the study, it was argued that the use of semi-public spaces became hegemonic during the pandemic process, by conducting in-depth interviews with households. Semi-structured in-depth interview was determined as the study method. In addition, proposals have been developed to transfer residential areas from the city center to the periphery in the urban planning setup and to consider eco-urban architecture practices as a priority by looking at the house-housing typology from the health lens.

Keywords: Garden-City Model, Semi-Public Space, Pandemic.

¹ Bu çalışma, 7-8-9 Ekim 2020 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen 5. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Gündelik hayatın çok katmanlı yapısında kırsal veya kentsel yaşamın toplumsal kodlarının belirleyicileri yerleşim alanlarında kendini göstermektedir. Yerleşim alanının kırsal karakteri tarım alanları, kentsel karakteri ise yapıli fiziki çevreyle belirlenmektedir. Kentsel gelişmenin karakterini belirleyen bu alanlar, dinamik değişimlerle karşı karşıya kalarak sosyolojik özelliklerini yitirmişlerdir. Sosyal düzenin sürdürülmesinde ve korunmasında temel belirleyici olan üretim ilişkileri, kentleşmenin işleyiş mekanizmasının temel aktörüdür. Kırdaki gündelik yaşama dair egemen tasavvur, insanda toprağa yakın olma motivasyonuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, pragmatik yaklaşımla kentin sosyolojik bağlamı moderniteden etkilenmektedir. Dünyada ve ülkemizde görülen Covid-19 salgını sebebiyle, kentsel yaşantımızı değiştiren olağanüstü zorluklar yaşanmaktadır. Kamusal alanlar, piknik, mesire alanları, restoranlar ve ulaşım gibi konularda kısıtlamalar ve yasaklar söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, pandemi sürecinde kent ortamının kentsel modernite ve mekân ilişkisine nasıl yön verdiğinin sosyolojik olarak değerlendirilmesi, bu çalışmanın konusudur.

Çalışmanın teorik çerçevesi, Howard'ın öncülüğünde şehir ve kırsal kesim arasındaki ekolojik dengenin yeniden kurulması, kır ve kent arasındaki uzlaşmayı vurgulayan yaklaşımları temel almaktadır. Merkezle bağlarını tamamen koparmamış olan doğal çevreyle uyumlu tarımsal üretime dayalı Howard'ın kurguladığı kent modelinde, salgın hastalıkların neden olduğu kentsel ve toplumsal bunalımın bahçekent modelinin kentleri biçimlendirmede ne derece etkin olduğu saha araştırmalarından çıkan bulgularla değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, Bachealard'ın evi yorumlarken korunaklı kale olduğu fikrini güçlendirmesi, Castells'in ağ toplumu kuramından yararlanarak yarı kamusal mekân ve toplumsal izolasyon sentezinin sokağın sanallaşması üzerinden yapılması ve Simmel'in kentsel modernitenin gündelik hayata ilişkin incelemeleri çalışmamızın genel teorik formasyonunu desteklemektedir.

Pandemi sürecinde içselleştirilmiş yarı kamusal mekânın kentsel yaşamda nasıl kurgulandığının araştırılması ile ilgili hane halkının sosyolojik deneyimleri kır-kent diyalektiğinin kavranmasına yardımcı olacaktır. Çalışmanın temel argümanı, toplumsal izolasyonu sağlamada önemli araç yarı kamusal mekânların sosyo-mekânsal tedbir olduğudur. Ek olarak bu argüman aşağıdaki varsayımlar ile desteklenmektedir:

1. Bahçekent modeli kentlere sağlık merceğinden bakılmasını meşrulaştıran bir modeldir.
2. Pandemi sürecinde balkonlar, konut kültürünü biçimlendiren önemli olgulardan biridir.
3. Hane halkının, pandemi sürecinde ev algısı soyut duyuşsal değerlerle ifade edilmektedir.
4. Kamusal ve özel alan arasındaki geçişi sokak sağlamaktadır.
5. Toplum, birey ve mekân etkileşiminde yarı kamusal mekân önemli bir öznedir.
6. Salgın hastalık döneminde yarı kamusal mekânlar hegemonik hale gelmiştir.
7. Yarı kamusal mekân sanallaşarak dijital alışverişi ortaya çıkartmaktadır.

Bu varsayımlarla, derinleme görüşme kapsamında yarı kamusal mekân algısı ele alınmış ve salgın döneminde mekân kurgusunun kır tercihi açısından bir değişim ortaya çıkarıp çıkarmadığı araştırılmıştır. Yukarıda bahsi geçen varsayımları kanıtlamak için çalışma kapsamında yarı kamusal mekânın olgusunun kır ve kent bağlamında sosyolojik öznellikleri yorumlanmaya çalışılmaktadır.

Çalışma, Howard'ın da belirttiği gibi doğa ile bütünleşik bahçekentler modelinden yola çıkmıştır. Çalışma verilerinin elde edilmesinde literatür taraması ve derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda hane halkının söylemleri ve anlatıları doğrultusunda toplumsal izole aracı sosyal mesafelerini nasıl sağladıkları hususunda 20 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmış ve analiz edilmiştir. Derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarihsel süreçte salgın hastalıkların kent yaşamına etkisi, Antik Yunan, Roma İmparatorluğu ve Ortaçağ dönemleri ölçeğinde ele alınarak, Batı şehir medeniyetinde salgın hastalıkların doğuş süreci ve ortaya çıkış nedenleri incelenmektedir. Salgın hastalıkların yeniden inşa kurgusu oluşturduğu mekânsal değişikliklerinin tarihsel seyri yarı kamusal mekân perspektifi üzerinden ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, sanayi devriminin sosyo-mekânsal tahribata neden olmasının Howard'ın kent planlamasını meşrulaştırdığı sorgulanmaktadır. Howard'ın planlama kuramı çalışmanın varsayımı için anlama süreci oluşturduğundan, sanayi devrimi öncesi ve sonrası kentsel planlama olgusuna ilişkin tarihsel bir çözümlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda hegemonik mekân perspektifi, kent planlama çalışmalarına meşruiyet kazandıran sanayi devriminden sonraki mekân yapısallığının somut tezahürü olarak ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, hane halkının pandemi döneminde “yarı kamusal mekân” üzerine ortaya koydukları düşünceler incelenmektedir. Bu bölümde öncelikle hane halkının görüşleri pandeminin özel mekân kurgusu ev bağlamında ve “yarı kamusal mekân” ile “balkon” bağlantısı üzerinden ele alınmaktadır. Yarı kamusal mekânın önemli bir öznesi olan sokak, pandemi sürecinde sanallaşarak hane halkının alışverişini yaptığı dijital ortamı temsil etmektedir. Daha sonraki aşamalarda ise, hane halkının toplumsal izolasyonda sokak ve bahçe kavramlarının ne anlam ifade ettiğine ve bu konudaki görüşlerine yer verilmektedir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE SALGINLAR VE KENTE YANSIMASI

Medeni insanın doğal habitatu olan kent bu nedenle kültürel bir alan, kendine has kültür biçimiyle nitelendirilen bir mekândır. Bütün kültürler kentte doğmuştur. İkinci kuşak seçkin insan aslında kentsel hayvandır. Bu dünya tarihini insanlık tarihinden ayıran temel kriterdir. Dünya tarihi kent insanların tarihidir. Milletler, yönetimler, politika ve dinler; hepsi insanın kentteki varoluşunun ana görüngelerdir (Park ve Burgess, 2015:39). Modern kent ve modern öncesi kentlerin parametrelerine bakıldığında, bazı ortak paydaların olduğu ön plana çıkmaktadır. Nitekim modern öncesi kentler, askeri savunma merkezleri olmaları bakımından genellikle surlarla çevrilidir. Kentin güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilen surlar aynı zamanda kır ve kent arasında ayrımı sağlamıştır. Kentin merkezinde yönetici ve seçkin sınıf ikamet ederken, kentin çeperine doğru daha az ayrıcalıklı olanlar ikamet etmektedir. Kentler fiziki açıdan genellikle dar ve uzun olan yollara, sahip olup, birkaç geleneksel kent dışında modern anlamda cadde yapısı mevcut değildir. Üretim zanaat ve el emeğine dayanması işyeri ve evin aynı bütünü parçaları olmasını sağlamaktadır (Erkul ve Esgin, 2012: 31).

Çağlar boyunca hastalıkları ve ölümleri tetikleyen etmenler arasında; yerleşik sisteme geçiş sürecinde temiz su elde etmede yaşanan zorluk, tarım toplumlarının gelişmesi ile hayvanlardan insanlara geçen bulaşıcı hastalıklar, farklı bölgelerde hayatını sürdüren insanların etkileşiminin artması ve kentlerin inşasıyla insanların bir arada yaşaması nedeniyle büyük salgınların olduğu görülmüştür (Özden ve Özmat, 2014: 61). Kitleli ölümlere neden olan salgınlar tarihsel süreç içerisinde, Antik Yunan, Roma İmparatorluğu, Ortaçağ ve Sanayi Döneminde çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Sparta şehir devletleri ile Atina arasında M.Ö. 431-404 yılları arasında meydana gelen Peloponez Savaşları esnasında ortaya çıkan salgın Atina kentini demografik olarak olumsuz etkilemiştir. İlk salgın M.Ö. 5. yüzyılda Atina'da başlayıp Helenistik döneme kadar devam etmiştir. Yunan kentlerinde cadde ve sokakların oldukça dar olması ve kentin çevresinde yer alan çöp ve pislik yığınları salgını arttırmıştır. Salgının türü hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, tarihsel olarak yapılan betimlemeler de kızamık ya da çiçek hastalığına işaret etmektedir. Kentsel nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde yayılan bu hastalık, toplumsal yapıyı erozyona uğratarak uzun dönemde Atina'nın çöküşünü hızlandırmıştır (Huremo, 2019: 7)

Orta Çağ şehirlerinin çok kalabalık oluşu, savaşlar, kötü idare, batıl inançlar ve beraberinde gelen ahlâki bunalımlar salgın hastalıklar için uygun bir zemin hazırlamıştır (Garrison, 1929: 178-192). Ortaçağ'da İslam dünyasında veba, Batı dünyasında Black Death ya da Kara Ölüm olarak ifade edilen salgında yaklaşık 200 milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Nüfus yoğunluğunu önemli ölçüde etkileyen salgın, kentleri yeniden şekillendirmiş ve toplumsal hayatta önemli ölçüde değişiklikler meydana getirmiştir. Salgın döneminde halk tarım ürünlerini toplayamamış, ticaret ve seyahat kısıtlanmış, gıda ve mamul malları azalmıştır. Nüfus ve tarımın azalmasıyla ücretler artarak feodalizmin yıkılmasına sebebiyet vermiştir. Üst ve alt sınıf arasındaki denge bozularak, yeni bir orta sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üst sınıf vebadan korunmak için şehir dışında villalar satın alarak buralara yerleşmiştir. Üst sınıfların salgın hastalıklara yakalanmamak için kalabalık ve hastalık kapma olasılıklarının yüksek olduğu mekânları terk etmeleri sınıfsal ayrımlar ve sahip olunan ayrıcalıklar nedeniyle sosyo-mekânsal bir metot şeklinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlara ilaveten, üst sınıfın kent merkezindeki evlerine dönmeden önce, konutlarını sülfürle ilaçlamak için tütsücüler tuttuğu belirtilmektedir (Broucke, 2020: 187).

Avrupa’da veba salgını, inşaatlarda kullanılan yöntemleri, teknikleri ve temel inşaat malzemelerini önemli ölçüde değiştirerek kentleri mimari açıdan yeniden yapılandırmıştır. Evlerin yeniden planlanması, Avrupa’nın vebadan kurtulmasını kolaylaştırmıştır (Ziegler, 1972: 34). Nitelikli iş gücünün azalmasıyla, özellikle iyi duvarcılar öldüğü için mimari yapı sadeleşmiştir. Salgın döneminde ölümün sıradan bir hâl almasıyla, iskeletler sanatçıların modeli olmuştur. Sanatçıların ilgi alanlarında genellikle ölüm ve ıstırap yer almıştır (Afyoncu, 2020).

Üretim tarıma dayandığı için, kent ve kırsal arasındaki ayrım, üretim biçiminden ziyade, mekânsal ve yönetsel unsurlara göre belirlenmişti. Fakat sanayi devrimiyle birlikte kapitalizmin kentlerde ortaya çıkması, kırsal yönelik algıyı değiştirmiştir. Sanayi Devrimi, tarihçi Hobsbawm (2013)’a göre, “en azından tarımın ve kentlerin icadından beri, dünya tarihinin muhtemelen en önemli olayı olmuştur. Kırsaldan kente hızla artan göçle beraber nüfus yoğunluğu kentlerde artış göstererek dengesiz kentleşmenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kentlerde artan nüfus yoğunluğu beraberinde olumsuz etkilere de neden olmuştur.

Tarihsel olarak dönemlendirilen söz konusu salgınlarda kentler tahrip olsa da yok olmamıştır. Kentler yapı itibarıyla canlı bir organizma gibidir; uyarlanabilir ve esnektir. İlk kentlerden beri her yeni koşulda kendini yeniden keşfederek var olmuştur (Wu ve McGoorgan, 2020: 1239). Sanayi devrimindeki salgınlarda kent planlamasına meşruiyet kazandıran ve çalışmamızın teorik temelini oluşturan Bahçekent modeli, çalışmamızda kent-kırsal diyalektiğini en fazla irdeleyen planlamacı olarak Ebenezer Howard’ı kavrayabileceğimiz bir zemin de sunulmaktadır.

3. EBENEZER HOWARD’IN KIR-KENT DİYALEKTİĞİNİ ANLAMA REHBERİ: BAHÇEKENT MODELİ

Kapitalizmin ortaya çıkarak sanayi kapitalizmi şeklinde gelişmesi, kırsaldan kentsel alana doğru nüfus yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, sanayi kapitalizminin gelişmesi, üretim biçimlerinin değişmesi ve yeni teknolojilerin yaratılmasına ek olarak kentlerin çekim merkezi olmalarını sağlamıştır. Nüfus artışı, köyler ve küçük kasabalardan yabancılara göç etmesinin sonucu kentler genişlemiştir. Avrupa’da köylüler için kırsal bölgelerde olanakların eksik olması, buna karşılık kentlerde iş olanakları, refah, daha fazla hizmet ve avantaja ulaşabilme imkânlarının olması kentleri çekici hale getirerek kentlere yapılan göç, modern kentleri oluşturmuştur. Böylece, kentler hızla ticari etkinliklerin ve sanayi gücünün yoğunlaştığı merkezler haline gelmiştir (Erkul ve Esgin, 2012: 31-32).

Kentleri meydana getiren mekânlar ve mahalleler toplumsal sorunlara göre hiyerarşik bir hal almaktadır. Hegemonik mekânı üreten toplumsal mekanizmaların yanısıra, hiyerarşik mekânın üstlendiği özgül biçimleri de tamamen anlamak için, bunları her toplumun olağanüstü dönemde sahip olduğu sosyolojik, tarihsel ve kentsel özelliklerinin sosyo-kültürel dokusu bağlamında oturtmaya dikkat etmek gerekir. Bahçekent Modeli ve farklı teorilere ilişkin çalışmada kullanılan parametreler, “hegemonik mekân perspektifi” ni oluşturmaktadır. Sanayi devriminde “hegemonik mekân” banliyö-merkez ayrımı biçiminde mahallelerin sınıfsal yapılanması olarak görülmüştür. İngiltere’de başlayan sanayi devriminin sonucunda hem kentsel mekân üretiminde hem de kırsal alanın dönüşümünde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Sanayi kentleri, sağlıksız konutlarda yaşayan işçilerin problemlerini esas alarak, kırsal-kent ilişkisiyle sıkıntılı yaşam alanlarını yaşanabilir kılmak hedefiyle meydana gelmiştir.

“Kapitalizmin bir sistem olarak varlığını sürdürebilmesi, emeğin yeniden üretim koşullarının iyileştirilmesini zorunlu kılıyordu. Ayrıca kent merkezine bitişik işçi mahallelerinden uzakta yaşamalarına karşın, yeni gelişmekte olan burjuvazi de bu olumsuzluktan etkileniyor ve soruna çözüm yolları arıyordu. Fabrikalar civarına yaptıkları işçi konutlarında çevre koşullarının görece sağlıklı hale getirilmesine çalışan sermaye sahipleri, kısa süre içinde bu türden bireysel girişimlerin kesin bir çözüm olmadığını anladılar. Kentsel ölçekte burjuvazinin altından kalkması olanaksız büyük altyapı, sosyal konut ve sağlıklaştırma projelerinin yaşama geçirilebilmesi için yasama, güvenlik, savunma ve uluslararası ilişkiler hariç mümkün olduğunca piyasa dışında kalmaya çalışan merkezi ve yerel devletin, bu alana toptan müdahalesi dışında bir seçenek kalmamıştı. Kent planlama çalışmaları toplumsal destek ve meşruiyetini böyle bir ortamda kazandı” (Ersoy, 2016: 26).

Sanayi Devrimi sonrası oluşan toplumsal adaletsizliği mekânsal düzenlemelerle aşmak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri İngiliz şehir plancısı Ebenezer Howard’ın toplumsal reform niteliğindeki bahçekent modelidir. Ebenezer Howard’ın bahçekent modeli sağlıksız konutlarda ikamet eden işçilerin yaşam alanlarını dönüştürmek amacıyla, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında ortaya

çıkıştır. Bahçekent'in esas ilkesi doğa ile bütünleşik bahçekentler tasarlamaktır ve ilk olarak Ebenezer Howard tarafından İngiltere'nin Letchworth kentinde uygulanmıştır. Bahçekent modeli ile sanayi kentlerinde görülen temel problemlere karşın, sınırlı bir bölge ve yerleşime sahip, 32.000 nüfuslu, parklar ve özel bahçelerle donatılmış bir kent kurgulanmaktadır (Mumford, 2007: 625-626). Howard'ın bahçekent modeli; sanayi ile iç içe geçmiş kenti kır ile birleştirerek, düşük yoğunluklu, kendine yetebilen ideal kenti yaratma iddiasındadır. Harvey (2016:31)'in ifadesiyle Howard, mekânsal formu değiştirerek toplumsal ilişkileri de şekillendirmeyi hedeflemektedir. Kontrolsüz bir şekilde büyüyen sanayi kentlerindeki, sadece barınma ve kirlilik sorununu değil, toplum içerisindeki eşitsizliği de gidermeyi amaçlamaktadır. Yani bahçekent modeli için kentsel bir tasarım olduğu kadar bir sosyal reform önerisi de denilebilir. Çünkü bu dönemde ortaya çıkan bireycilik karşısında iş birliğine dayalı, kendini yöneten bir toplum modelini mekâna yansıtır. Dönemine göre ileri bir adım olarak nitelendirilmekle birlikte çokça da eleştirilen bahçekent modeli, kendisinden sonraki kent plancılarını etkileyen bir tasarım olmuştur.

Howard, şehir gelişmesi problemini sadece fiziki olarak değil, toplumun şehrsel fonksiyonları ve köy hayatının birleştirilmesi anlamındaki şehir gelişmesini, şehir hayatının canlandırılması ve köysel hayatın kültürel ve sosyal yönlerden ıslahı için ele almıştır. Bunu yaparken çeşitli karakteristik tahliller yapmıştır. Tarımı şehrin ayrılmaz parçası kabul ederek, tarıma tahsis edilmesi için sürekli bir açık saha kuşağının bulundurulması, bu kuşağın şehrin içten dışa doğru yayılmasını ve kontrolsüz gelişen şehirleri sınırlaması, şehir topraklarının tamamen belediyenin kontrolü ve mülkiyetinde olması, şehir nüfusunun planlı şekilde yönetilmesi, şehrin büyümesi ve refaha kavuşması sonucu ortaya çıkan artı değer topluma dağıtılması, nüfusun büyük bir bölümünün geçimini temin ettiği sanayi/üretim yerleşkelerinin yeni şehirlere taşınması, mevcut topraklar ve hizmet sağlama imkânları bittiğinde yeni şehirlerin kurulmasının sağlanması Howard (2019:19) 'ın yaptığı tekliflerdir. Bahçekentin fiziki mekân kurgusu, 24000 dönüm büyüklüğündeki arazinin 4000'lik kısmını yani arazinin altıda birini kapsamakta merkezden çepere mesafenin 1150m olduğu daire formunda inşa edilebilmektedir (Howard, 2019:36)

Howard'ın Bahçekent modelinde, kır-kent diyalektiği üç mıknaş diyagramı üzerinden anlatılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kır ve kentin insanları kendine çeken birer mıknaş olduğundan bahsetmektedir. Diyagrama göre kırın ve kentin belli başlı dezavantajları beraberinde getirdiği olumsuzluklarla ortaya konulurken, kır-kent avantajlarının her ikisinin de dezavantajlarından kurtulduğu görülmektedir. Howard'ın bahçekent modelinde bahsedilen kent, yüksek maaşlar, istihdam fırsatları, gelecek vaadi gibi söz konusu yaşam tarzı biçimleriyle dile getirilirken, kentlerde kiraların ve fiyatların yüksek olmasının kültürel sermayeyi dengelediği yönünde görüş hâkimdir. Yine sosyal olanaklar ve eğlence yerleri açısından cazibe merkezi haline gelen kentlerde, aşırı çalışma saatleri, "kalabalıkların tecridi" ve işten uzaklık kentin değerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sokakların kentin çekici alanlarından olması, fakat günışığının azalması ve hava kirliliğinin kamu binalarını olumsuz yönde etkilemesi kamusal mekânların estetik önemini kaybetmesine neden olmaktadır (Howard, 2019:31-33). Ayrıca kenar mahallelerin ve lüks binaların birbirini tamamlayıcı nitelikte olarak aynı düzlemde yer alması, modernitenin kentlere yansımalarının somut örneğini oluşturmakta, şehrin dokusunu tahrip etmektedir.

Bahçekent modeli ve yerel yönetim ilişkisine bakıldığında, modelde kentin kurumsal yapısının yarı-beledi model şeklinde örgütlendiği görülmektedir. Kamu vicdanının ön planda olduğu bu modelde amaç, esnafın haksız kazanç elde etmesini önlemektir. Bahçekent modelinin kurumsal anlamda hedefledikleri düzenlemeler şunlardır:

1. Topluluğa uygun vergi-rantlar önererek dükkân sahibi sınıftan kiracıları gelip iş kurmaya teşvik etmek.
2. Dükkânların gereksiz bir şekilde çoğalmasını önlemek
3. Düşük fiyatlar, seçenek bolluğu, adil ticaret, nezaket vs. gibi genellikle rekabet sayesinde kazanılan (ya da kazanıldığı varsayılan) avantajları korumak
4. Tekel kurmaya yönelik fenalıklardan kaçınmak (Howard, 2019: 79).

Kurumsal anlamda Bahçekent'in yerele karar yetkisi tanıyan bu modelinde toplumun tüm katmanlarının haklarının açık bir şekilde gözetilmesi hedeflenmektedir. Böylece, toplum hem kentsel imkânlardan yararlanacak hem de kırsal mekânları sosyal alanlar olarak kullanacaktır.

Batı şehir ölçeğinde salgın hastalıkları önlemede kentsel planlamaya meşruiyet kazandıran Howard'ın kent planına değindikten sonra, ülkemizin kentleşme zeminine planlama ve sağlık merceğinden bakılmak gerekli görülmektedir. Türkiye nüfusu, son otuz yıldır çok yönlü değişim sürecinden geçmektedir. Bu değişimin önemli ve çok yönlü etkileri olan boyutlarından biri kentleşmedir. Bu dönemde ülke nüfusu, yaş bileşimi ve sayısal büyüklük bakımından da değişmektedir. Kentleşme bir taraftan artan ülke nüfusunun coğrafyadaki konumlanışını, diğer taraftan çeşitli yerleşmelerde yaşayan nüfusun niteliksel bileşimini de değiştirmektedir (Erder, 2015: 17). Kentleşmenin kentsel modernite ve kırdan kentlere göçle birlikte nüfus yığılması biçiminde dengesiz kentleşme olarak ortaya çıkması, birçok problemi de tetiklemiştir. Küresel ölçekte yaşanan salgınlar, nüfusun niteliksel ve niceliksel bileşimini olumsuz yönde etkilemiştir. Covid-19 adı verilen virüsün, Çin'de 2019 yılının Aralık ayında ilk kez Wuhan'da görülmesi, hızla tüm dünyaya yayılması sonucunda, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020'de küresel salgın ilan edilmiştir.

Türkiye'de ise tespit edilen ilk COVID-19 "vakasının, 10 Mart 2020'de görüldüğü Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. Bu doğrultuda salgının yayılma hızını önlemek için "Sosyal Mesafe" ve "Evde Kal" çağrılarıyla birçok alanda radikal değişiklik yapılmıştır. Kamusal alan kullanımının kısıtlanması ve sokağa çıkma yasakları hane halkının kentin imkânlarına ulaşabilirlik imkânlarını da etkilemiştir. Bu bilgiler ışığında hane halkının kamusal mekân algısını değiştiren dinamikler, yarı kamusal mekânın hegemonikleşmesi, pandeminin özel mekân kurgusu, toplumsal izolasyon ve hane halkının tercih ettiği kırdaki gündelik hayat üzerinde durulacaktır.

4. SALGIN DÖNEMİNDE KENTİN HEGEMONİK İZ DÜŞÜMÜ: YARI KAMUSAL MEKÂN

Devrimler, salgın hastalıklar ve savaşlar bireyin, kamusal mekân veya konut arasındaki ilişkisini her zamankinden farklı bir şekilde dönüştürmüştür. Olağanüstü dönemlerde, kentin varlığını sağlıklı bir biçimde sürdürülebilirliğini sağlaması için mekânların hegemonikleşmesi söz konusu olmuştur. Mekân kategorisinin hegemonikleşmesini daha iyi anlamak adına, hegemonya kavramının durduğu kentsel bağlama bakmakta fayda vardır. Mekân ve kamusal alan kavramları kent sosyolojisi literatüründe önemli ölçüde yer almaktadır. Kentsel hegemonya kavramı çalışmamız itibariyle, kamusal mekân ve kent arasındaki hiyerarşiye işaret ederken, yarı kamusal mekân kavramı kamusal ve özel alan arasında yer alan mekâna tekabül etmektedir.

Kamusal mekân, sadece modernitenin ortaya çıkarttığı değişim ve yenilikler için değil, kentlerin mekânsal açıdan bireylerin ise sosyolojik olarak kendisini nasıl tanımladığının ve ürettiğinin araştırması için önemli bir alandır (Ünlü, 2017: 251). Özel ve kamusal alan arasındaki etkileşimin arayüzünde yer alan yarı kamusal mekânlar, salgın hastalık sürecinde bireylerin gündelik aktivitelerini gerçekleştirdiği mekânlar olarak ön plana çıkmıştır. Toplum ve mekân arasındaki deneyim çoğulluğundan beslenen sokak, yarı kamusal mekânlardan biridir. Şehirlerin makro ölçekte temel ögesi olan sokak, mekânın biçimlenişinde önemli bir role sahiptir. Sokak sadece fiziki anlamda değil, sosyal ilişkilerin de somutlaşmış halidir. Nitekim 13.yüzyıllarda salgın hastalık olarak kabul edilen cüzzamlıların, Londra ve Paris sokaklarında dolaşmasının yasaklanması o dönemde de sokağın yarı kamusal mekân olarak aktif rol oynadığının göstergesidir.

Hegemonik mekân kavramı, farklı mekân halleri arasındaki güç ilişkilerini ve etkileşimini sağlamaya elverişlidir. Olağanüstü dönemde kamusal mekânların hegemonik olarak kategorileştirilmesinde, bireyin mekânda gerçekleştirdiği günlük aktiviteler önemli yer tutmaktadır. Mekânlar arasındaki hegemonyanın yapısı sadece basit bir anlatı değildir. Pandemi sürecinde yeniden dönüşen mekân içindeki sürekliliği sağlayan bir formülasyondur. Hegemonik mekân söyleminin içinde dönüşen ilk dikkat çekici unsur evdir. Nitekim özel mekânı temsil eden ev, korunaklı mekân algısı sürecinin lokomotifidir.

Bu bölümde salgının iyice arttığı dönemde, salgının önlenmesi için yarı kamusal mekânların hegemonik olarak dönüştürülmesinin hane halkı tarafından nasıl algılandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hane halkının ev, sokak ve bahçe algılarına yer verilmiştir. Çalışmanın genel argümanları ve teorisiyle uygun olarak, çeşitli teorilere de yer verilmiştir. Bu teoriler; çalışmanın çatısıyla uyumlu görüşme sonuçlarıyla desteklenen niteliktedir. Belirli ampirik sorulara verilen yanıtlar, teorilerin keşfine katkıda bulunmaktadır. Bachelard, Simmel ve Castells gibi farklı teorisyenler tarafından ortaya atılan kuramların temel terimleri, mekân bağlamında değerlendirilerek her düşünce teorik bağlamında değerlendirilmiştir.

4.1. Pandeminin Özel Mekân Kurgusu: Korunaklı Kale Ev

Yerleşik hayat, insanın var olma pratiğinin asli niteliğidir. Toplum ve çevre arasındaki etkileşimi ise, insanın kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Yerleşim birimi olarak kabul edilen konut ile kimliğin birleşmesi ev olarak ifade edilmektedir (Aslantürk, 2019:26). Özel mekânın önemli bileşeni olan ev, sokağın kattığı deneyimler çoğulluğundan izole edilerek mahremiyeti temsil etmektedir. Bachelard (1996:34-35)' a göre ev: "insan yaşamında kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı insan dağılıp giderdi. Ev insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden hem ruhtur." Bachelard'ın ev tanımında güvenliğe verdiği önem pandemi döneminde hane halkının anlatımlarında karşımıza çıkmaktadır:

"Salgın dan 1 ay sonra dışarı çıktım. Oldukça kaygılıydım. Hiçbir yere girmeden kimse ile konuşmadan eve geri döndüm. Evdeyken kendimi güvende hissediyordum. Günlük ev işleri ile vakit geçirdim. Dışardan gelen paketleri dezenfekte ederek kullandım. Ev hijyenine ve evin havalandırılmasına daha çok dikkat ettim" (Kadın, Akademisyen, 35).

"Evde olduğum zaman kaygı duymadım haberlerde gelişmeleri izledim. Bunun grip hastalığına yakın olabileceğini düşündüğüm için c vitamini almaya dikkat ettim. Hastalığın vücut direnciyle bağışıklık la ilgili olabileceğini düşündüğüm için beslenmeye dikkat ettim. Televizyon izledim. Covid 19'dan dolayı misafirlik ilişkileri askıya alındı sadece telefonda hâl hatır soruldu çünkü kimin korona olduğu veya taşıyıcı olduğu bilinmiyordu" (Erkek, Mali müşavir, 60).

Pandeminin en yoğun günlerinde vaktinin çoğunu evde geçiren hane halkı sakinleri, evi nasıl konumlandıklarını şöyle aktarmaktadır:

"Genel olarak günlük vaka ve test sayılarını herkes kadar takip ettik tv ve İnternet aracılığı ile mümkün olduğu kadar evde ailecek vakit geçirdik. Yakınlarımızla telefonla görüntülü konuşarak evdeki vaktimizi keyifli hala getirmeye çalıştık. Evdeyken kaygı korku gerçek anlamda yaşamadım diyemem ev en güvenli ortam hissini gayet iyi veriyordu. Alışveriş konusunda önceden hiç yapmadığım kadar titiz davranarak eve alınan her şeyi sudan geçirmeden kullanmadım. Kargoyu tercih etmedim. Ev alışverişimizi haftalık olarak yaptık. Ve hatta evde bir süre ekmek yaptım" (Kadın, Dış Teknisyeni, 31).

Gündelik hayat pratiklerinin yeniden inşasında ev özne konumdadır. Pandemi süreci hane halkında belli davranış, tepki ve tutumu da beraberinde getirmektedir. Nitekim ev hanımının gündelik hayat pratiklerinde yer alan ev işleri bu dönemde olağanüstü şekilde artmaktadır. Bu nedenle birçok kadının anlatımında yaşanan virüs korkusu eve gelen paketlerin yarattığı stresle birlikte anılmaktadır:

"İlk iki ay kimseyle görüşmedim yüz yüze. Evde genelde kendimi daha da bir temizliğe verdim kapı kolları anahtar telefon vb. Bir güzel kolonya ile dezenfekte ediyordum. Sonra bilinmeyen yönlerimi keşfettim ekmeğimi pide mi herkes gibi bende kendim yaptım. Televizyon, kitap ve oğlumla vakit geçirdim. Tabii ki de korkuyordum virüs bulaşır hasta oluruz nasıl olur diye korkuyordum. Eşimde pandemi den önce Rize'deydi yasaklar çıkınca gelemedi. O yönde de çok zorlandık. Korktuk. Mesafeyi koruyarak, maske ve hijyene önem vererek önlem aldım" (Kadın, Ev hanımı, 31).

"Dışarı çıkmak zorunda olduğum zamanlarda gelip duş almak zorunda hissediyordum tabii ve eve alınan her ürünün mutlaka su ile temasını sağlıyordum. Ara ara komşularımız ile temasımız oluyordu fakat kapı eşiklerinde sosyal mesafeye uygun muhabbet ediyor, eve davet edemiyorduk. Evin mutfak, banyo, balkon vs her bölümünü aynı şekilde kullanmaya devam ettik yani evde kendimizi kısıtlamadık. Temizliklerimizde çamaşır suyu ve sirke kullanımını bir tık arttırdık diyebilirim" (Kadın, Öğrenci, 27).

"Eve aldığım her şeyi yıkıyordum. Sık sık kolonya kullanmaya başladım. Dışarıda kullandığım sabit kıyafetlerim var ve onları balkonda giyip çıkarıyordum. Bu şekilde ilk evreleri atlarmaya ve alışmaya çalıştık (Kadın, Ev Hanımı, 32)".

Bazı katılımcılar, pandemi sürecinde genel algının aksine evlerinde hoşça vakit geçirdiklerini şöyle ifade etti:

"Evde kaldığımız zamanlar hiç zor değildi bizim için eşimin çalışmak zorunda olması haricinde. Hiç bunalmadık mesela, kitaplıktaki bütün kitapları bitirmiştik, izlemediğimiz filmleri izlemiş, oynamadığımız oyunları oynamış ve televizyon karşısındaki yer soframız vazgeçilmezimiz olmuştu. Eşimin çalışması harici bir kaygımız yoktu çok şükür. İşin önlem boyutunda ise tamamen izole bir ortam 10 dakikada bir

yıkanan eller kapanmayan pencereler tükenmeyen maskeler yaşamımızın bir parçasıydı artık. Bu dönemde elbette ki ne misafir ağırladık ne misafirlığe gittik kendimizi düşündüğümüz kadar etrafımızdakilerden de sorumluyduk. Allah tan kamera icat olmuştu da her gün sevdiklerimizi görebilmenin mutluluğunu yaşayabiliyorduk” (Kadın, 35, Mağaza Sorumlusu).

“Evdeyken vaktimin neredeyse tümünü spor yaparak ve kitap okuyarak geçirdim. Arkadaşlarımla görüntülü sohbetler ettim. Yaşadığım yerde 1-2 arkadaşım vardı misafir olarak birbirimizi kabul ettiğimiz oldu. Bunun dışında olmadı. Evimde balkon var ve site içerisinde çardak var buraları kullandım. Hijyenine dikkat ettim” (Erkek, 28, İnşaat Mühendisi).

Yarı kamusal mekânın önemli bileşeni olan balkon ise, konutların dışarı açılan mekânlarıdır. Binaların genellikle dışarıya doğru çıkan havalı bölümü olarak tanımlanmaktadır. Popülerliği Rönesans döneminde artan balkonlar, 19.yy’da apartmanların Avrupa’da yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Osmanlı sivil mimarisinin özgün karakteristiği sayılan cumbaların yerini ev mimarisinin değişimiyle balkonlar almıştır (Arslan, 2020). Günlük yaşamın bir parçası ve sokağa dokunmanın bir aracı olan balkonun ne denli zaruri ihtiyaç olduğunu yaptığımız görüşmeciler şu şekilde ifade etmektedir.

“İyi ki evlerimizde çardak ve balkonlarımız var. İnsanın canı sıkıldı mı bir hava da olsa orada alabiliyor ki bu süreçte bunlara çok ihtiyaç duyuldu. Terasımız yok ama çardakta hiç boş durmadı” (Kadın, 34, Kasiyer).

“Balkonun önemini anladık, Sokağa çıkamamak çok zordu. Balkonlar kurtarıcı bir nebze de olsa” (Kadın, 31, Ev Hanımı).

Karantina döneminde balkonun metafor haline geldiğini şu cümlelerden anlıyoruz:

“Apartmandan kaçış yeri balkonlar oldu. Sardunya aldım. Güller aldım. Biberler diktim. Balkonda vakit geçirmek beni çok mutlu etti. Çiçeklerim kuruduğu zaman üzülüyorum. Çocuklarım uzakta, onları çocuklarımın yerine koydum” (Kadın, 58, Ev Hanımı).

“Apartman dairesinde yaşadığımız için sadece balkonumuz var ve evet kullandım. Sıcak havalarda balkonda oturup kahve içtim. Çünkü en büyük aktivitemiz olmuştu” (Kadın, 37, Ev Hanımı).

Günümüzde konut inşasında balkon tasarımının önem artmaya başlamış, balkonları kapatıp odaya dâhil etme fikri hane halkınca kabul görmemiştir. Zamanla, Fransız balkonlarının önemi azalmaya başlamıştır.

4.2. Yarı Kamusal Mekânda Toplumsal İzolasyon Arayışı: Sokağın Sanallaşması

Topluluk, grup ya da bireyler arasındaki etkileşim ve iletişimin en sık gerçekleştiği düzlem mekândır. Geleneksel veya modern fark etmeksizin tüm toplumlarda insan çeşitli mekânlarda yaşar ve uzamı bu mekânlara bağlı olarak idrak eder. Bilgi toplumu olarak isimlendirilen günümüzde işlemler sanal/dijital ortamlarda gerçekleştirilse de insanlar halen mekânlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Ayrıca bilişim teknolojileri aracılığıyla oluşturulan sanal/dijital mekânın, insan yaşamının yer aldığı mekânlara alternatif oluşturması nedeniyle bilgi ve iletişim teknolojileri, bilhassa mekâna vurgu yapmaktadırlar (Yılmaz, 2013: 3). Castells (2010)’in çalışmalarının odak noktasını oluşturan Ağ Toplumu kuramında da belirttiği gibi, ağlar, bilgi ve enformasyon toplumunda giderek baskın toplumsal örgütlenme biçimi haline gelmiştir. Gündelik hayat pratiklerini dönüştüren salgın hastalıklarda mekân algısı değişmekte, toplumsal yaşamın mekânsal örgütlenme biçimini etkilemektedir. Olağanüstü dönemde kentin dönüşen gündelik hayat pratikleri içerisinde yarı kamusal mekânlar, günlük ihtiyaçlarımızın yerine getirilmesinde önemli yer tutmaktadır. Sokak, balkon, sitedeki oturma alanları yarı kamusal mekânlara örnek teşkil etmektedir. Sokakta yer alan alışveriş mekânları ise tüketim kültürünü biçimlendiren kentsel dinamizm için gerekli, kente artı değer katmaktadır.

Salgın hastalıkların günlük hayata kattığı yenilikler çerçevesinde tüketim alışkanlıkları değişmekte ve alışveriş kültüründe dijitalleşme artmaktadır. Alışverişin sanal ortama taşınması tercih edilir hale gelmektedir. Görüşmeciler alışverişlerini mekân açısından avantajlı olarak gördüğü sanal ortamdan yaptıklarını şu sözlerle anlatır:

“Alışverişlerimi market hariç dijital ortamdan yaptım genellikle. Yemekleri evde yapmaya başladım” (Erkek, 28, İnşaat Mühendisi).

“Alışverişimi dijital ortamda yapıyorum. Böylece daha güvenli hissediyorum. Sokakların güvenli olduğunu düşünmüyorum. Alışverişi stok yapıp online olarak yaptım. Yasağı öğrenmeden önce hep hazırlıklıydım” (Erkek, 28, İnşaat Mühendisi).

“Hiç yapmadığım kadar dijital alışveriş yaptım. Sipariş verdiklerim ise yalnızca kitaplardı. Okumak istediğim çok sayıda kitabı okumak için bir fırsat doğmuştu adeta (Kadın, Öğrenci, 25)”.

Görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, sokaklarda toplumsal izolasyonun sağlanmadığına dair ifadeler dile getirilmektedir:

“Benim kentimin durumu çok vahim günüm bitmişse ölürüm diyen insanlarla dolu, tabi ki istisnalar kaideyi bozmuyor, çok bilinçli insanlarımızda mevcut. Kısacası bilinçli insanların bilinçsiz insanları yenebileceğini canı gönülden istiyorum ama düşünmüyorum maalesef ki..”(Kadın, 34, Bankacı).

“Bu dönemde kente bakınca insanlığın her şeye her duruma bir şekilde alıştığını fark ediyorum herkes maskeye iyi kötü alıştı ama. Yasak olan diğer her şey insanımıza yine cazip geliyor. Hala dolmuşlarla elden ele para uzatma geleneğini kimse bozamıyor bozmak isteyende tepki çekiyor herkes maskeli âmâ elden ele ücret geziyor ne kadar normal duruyor. Yani bu da yasak olmadan kimse dur demiyor her konuda belli kesin yasaklar olmadan halkımız için değişen bir şey olmayacak gibi duruyor” (Kadın, 31, Diş Teknisyeni).

“Sokaklarımıza baktığımda insanımız ihtiyaç ile isteği birbirinden ayıramıyor, gereksiz bir evhmla komşusunu hiç düşünmeden litrelerce dezenfektan stoku yapıyor, maske kullanmaktan oldukça aciz, birbirine destek olması gereken en kritik dönemde bile oldukça duyarsız ve bencil. Hiçbir ders almadan yoluna devam ediyor insanoğlu ve bu gelişimin önündeki en büyük engel”(Kadın, 28, Öğrenci).

4.3. Kırdaki Gündelik Hayat Hali: Bahçe

Kentlerde yapının mülkiyetinde yer alan, renk ve biçim ritimleriyle estetik katan bahçe, konutun dış dünya ile bağlantısını kuran alanlardır. Kırdaki ise, gündelik hayatı oluşturan bahçenin mekânsal içeriği, ekip-dikme faaliyetleri, oturma alanı, evin uzantısı niteliğinde olması sebebiyle çeşitli günlük işlerin gerçekleştirildiği insanın çevre ile etkileşimini sağlayan mekânlardır. Ülkemizde bahçe ile ilgili hukuki düzenlemeler 03.05.1985 tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu'na göre belirlenmiştir. Bahçe, parsel mesafeleri, duvar yükseklikleri, derinlik ve genişlikleri ilgili kanunun maddeleri ile düzenlenmiştir.

Araştırma sırasında görüşme yaptığım hane halkıyla pandemi sürecinde kır hayatı özlemle anılmaktadır. Konuşulan konu çoğunlukla bahçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Site hayatında bahçenin geleneksel kullanımdan yoksun olduğu ve kır hayatında gündelik faaliyetlerin yerine getirilmesinde bahçenin çok önemli bir yer tuttuğunu dile getirmişlerdir. Şehirde ve kırdaki evi olan aileler pandemi sürecinde açık havada kalmayı tercih etmişlerdir.

“Bu dönemde en büyük avantajlarımızdan birisi de evimizin balkon ve bahçesinin olmasıydı günün büyük bir kısmını açık alanda geçirmek insan psikolojisine çok iyi geliyor. Balkonda ve bahçede yeni çiçekler ve yeni bitkiler yetiştirmek toprakla uğraşmak, açık havada kitap okumak ailecek yapmaktan en keyif aldığımız etkinliklerdendi. Bu dönemde evimize misafir kabul etmemeye çalıştık zorunlu misafirliklerde ise bahçe veya balkonda oturmayı tercih ettik. Özellikle karantina uygulandığı günlerde hareket kısıtlamamızın minimuma inmesi için ailecek köydeki müstakil evimizde olmayı tercih ettik” (Kadın, 26, Memur).

Howard'ın üç mıknaatıs çizelgesinde son mıknaatıs olarak belirttiği bu hal, pandemi sürecinde gündelik hayat pratiklerine önemli ölçüde yansımaktadır. Kır-kent adı verilen son mıknaatısta ise hem kentin hem de kırın olumlu özellikleri bir arada verilerek çizelgenin ortasında yer alan halkın hangi mıknaatısa çekileceği belli olmuştur (Çınar, 2000: 41). Kent-kır diyalektiği kıra yüklenen değerle anlam kazanmaktadır. Kır hayatının kodları, özel alanla meşruiyet kazandığı için, ekip-dikme faaliyetleri hane halkının kırsal yaşam tarzını sürdürmek istediğinin kanıtıdır. Organik mekânsal kurgu olan köylerin işlevselliği ve hane halkının kırsal karakteri ne kadar benimsediği hakkında bilgi vermektedir:

“Dışardan evimize giren her şeyden korkar olduğumuz için üretebildiğimiz ölçüde kendi ürünlerimizi üretmeye başladık. Tabi ki bu durum yaşadığımız bölgede kolay olduğu için bu kadar rahat üretim yapabildik metropol olarak adlandırdığımız kentlerde yaşıyor olsaydık büyük bir ihtimalle bu kadar çok imkana sahip olamayacaktık. Kentlerde bu tür faaliyetlerin etkin bir şekilde yapılabilmesi için yeterli alanın sağlanması gerekiyor öncelikle ve bu ne yazık ki her gelir seviyesi için mümkün görünmüyor. Kentler artık

insanların kaçmak istedikleri, hareket alanlarının minimuma indiği yerler olmaya başladı bu nedenle birçok insan özellikle de özel sektörde çalışıp bu süreçte işlerinden ayrılmak zorunda kalan vatandaşlar kırsal hayata dönmeye başladılar. Kentte imkânlar her ne kadar fazla olsa da pandemi süreci aslında biz insanlara bu imkânlarla sahip olsak bile kullanamadıktan sonra hiçbir kıymetinin kalmadığını, toprağa yakın olmanın ve üretmenin hazzını yaşamayı öğretti” (Kadın, 38, Ev Hanımı).

Kent ve kır arasındaki rekabet salgın döneminde artmaktadır. Görüşmelerden çıkan sonuç ise, kırı yüceltmektedir. Hane halkının kır yaşamının ve ürünlerinin içsel anlamını tasvir ederken kullandıkları kelimeler, “köyde pandemiyi unutmış gibiydik”, “hayat doğada saklı”, “sanki virüs köye uğramamış gibi”, “köy hayatı bağ, bahçe candır”. Kır yaşamının doğası gereği üretkenliği yönlendirdiği anlaşılan görüşmelerde bahçenin işlevselliği ortaya çıkmıştır.

“Bu süreçte havalar ısınca köyümüze çıktık. Bağ bahçe işleri ile uğraştık. Sürekli yürüyüşler yaptık. Köyümüzde insan yoğunluğu olmadığı için herhangi bir tehlikede yoktu. Çok rahattık. Sokağa çıkma yasağı bizi etkilemiyordu. Öyle ki pandemiyi unutmış gibiydik” (Kadın, 33, Ev Hanımı).

“Salgın biraz hafiflediğinde köye gittim. Orda çardakta, balkon ve bahçede vakit geçirdim. Bahçeli müstakil bir evdi. Horoz tavuk, köpek bağ bahçe çok güzeldi. Terapi gibiydi, günlük taze yumurtanı, taze taze sebzeler, meyveler toplamak çok güzel. Her şeyden uzakta cennetteymiş gibi.... Virüs sanki köye uğramamış gibi, şehirden uzakta kafamı dağıttım. Çocukta taş toprakla doyasıya oynadı. O kadar iyi geldi ki bize köy hayatı 1 ay kaldık. Kışlık konserve turşu kurutulmuş salça falan bu dönemde köyde yaptım şehirde zor bunları yapmak alan kısıtlı” (Kadın, 30, Ev Hanımı).

“Bahçemiz var sürekli gittik annem gitmeden bir şeyler dikmişti biz de toplamaya gittik yani biz her zamanki yaşamımıza devam ettik sadece yasak olduğu için çıkamadık dışarı onun haricinde her şey normaldi. Tabi canım köy hayatı bağ bahçe candır. Ben her zaman köyde yaşamayı tercih ederim inan huzur kokuyorum resmen” (Kadın, 39, Ev Hanımı).

Dengesiz kentleşmenin nüfus yığılması olarak ortaya çıkması, yaşanan salgın hastalıktan ötürü kentsel ve toplumsal bunalıma sebebiyet vermekte ve kentin sürdürülebilirliğini etkilemektedir. Simmel (2012) Metropol ve Tinsel Hayat çalışmasında, metropol yaşamın zihinsel etkisini aktarırken, “uyarıcılarının yoğunluğu”na dikkat çekmektedir. Toplum ve birey arasındaki yabancılaşma şehirlerde metropollerin ritminin hızlı olmasından kaynaklanmaktadır. Metropol tipi kişiliği inşa eden Simmel (2012: 84), modern kenti onun zihinsel ve duygusal nitelikleriyle birlikte gündelik hayat deneyimleri üzerinden açıklamaya girişmektedir. Nitekim, gündelik hayat analizine başvurmasının nedeni, metropol tipi kişiliğin duygusal ve zihinsel niteliklerinin tanımlayıcı unsurunun, onun gündelik hayattaki etkileşimleri ve edimleri olmasıdır. Simmel kentte yaşayanların kent yaşamına, duyguları körleştiren ya da onları yok eden, her şeyden bıkmış bir tutum ve “bütün bunları daha önce gördük” şeklinde bir anlayış benimseyerek uyum sağladıklarını savunmuştur. Bu türden başa çıkma mekanizmaları olmadan, kent ortamı katlanılmaz hal alacaktır (Giddens, 2014: 127). Görüşmeciler, kentsel yabancılaşma ve moderniteden kaynaklanan tedirginlik duygusunu şöyle aktarmaktadır:

“Bu dönemde şehirler de bir hayatın olmadığını, insanların hep koşuşturma içinde oldukları için hayatı kaçırdıklarını gördük. Pandemi şehirler öldü. Ruhlarını kaybetti. Fakat köy öyle değil. Doğa hep canlı, hep uyanık, hep var olan ve hiç ölmeyecek olan. Hayat doğada saklı” (Kadın, 32, Ev Hanımı).

“Bizim herhangi bir bahçemiz yok, fakat bahçesi olan dostlardan duyduğum kadarıyla zamanlarının büyük bölümünü bahçe işlerine ayırmış oldukları. Stresten, gerginlikten ve virüsün olası etkilerinden uzak sakin bir yaşam kesiti yaratmaları olmuş yanlarına kar kalan. Son dönemlerde hızla gelişen teknoloji ve akabinde modern şehirleşme toplumumuzu dejenere etmiş ve etkisi altına almış durumda” (Kadın, 27, Öğrenci).

“Etrafımızda yeşillik alanların olmasını isterim. Doğayı seviyorum. Ne yazık ki şehirler betonlaşmış yapı dolu, Doğal güzellikler kaybolmuş ne yazık ki bu da büyük kayıp” (Kadın, 37, Ev Hanımı).

Kentleşme süreci, insanları geleneksel sosyal yapıların katı ve kısıtlayıcı ikliminden çıkartıp, onların özgürleşmesini sağlamıştır. Modern kentli insan, kırsal hayat ve modern dönemde toplumsal grupların üyelerine ver(e)mediği, özgürlük ve kişilik sahibi olma fırsatına sahiptir. Kentsel ortam, “karşılıklı kayıtsızlık” ve “temkinlilik”, bedeli “yalnızlık” ve “kaybolmuşluk” “olan bir özgürlük ortamıdır (Özyurt, 2007: 114-115). Howard’ın öngördüğü şehir modeli, kendi kendine yeterli olan ve kendini kontrol eden

aynı zamanda merkezle bağlarını tamamen koparmamış olan doğal çevreyle uyumlu tarımsal üretime dayalıdır. Howard'ın görüşünü görüşmeci şu sözlerle desteklemektedir.

“Oysaki biz tarım ülkesiyiz ve kentlerde de yaşıyor olsak enerjimizi atmak için kırsal alanlara ihtiyacımız var. Bunun için belediler çeşitli projeler geliştirebilir her insan bireysel bahçesi olmasa da bu alanlara gidip stresini atarken doğaya da bir nebze katkıda bulunabilir” (Kadın, 28, Ev Hanımı).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Geçmişten günümüze çeşitli türde görülen salgınlar, kentlerin ihtiyaç duyduğu farklı mekânsal gereksinimleri ortaya çıkartmıştır. Antik Yunan'da kanalizasyon sisteminin ortaya çıkışı, Orta Çağ'da surların inşası, Sanayi devriminde banliyölere doğru yerleşim alanlarının genişlemesi salgınların kentsel mekâna yansımalarının somut örneklerini oluşturmuştur. Diğer bir ifadeyle, geçmişten günümüze tarihsel ve sosyal süreçler kentleşmenin yörüngesini belirlemiştir. Küresel çapta modernitenin, kentlere hâkim olmasıyla kentler birbirine yakınlaşarak bireyler arası etkileşim yüksek olmakta ve virüsün bulaşma hızını arttırmıştır. Pandemi sürecinde hayalet şehirlerin yeniden görünür olması ve bu süreçte site önü, bahçe ve balkon gibi yarı kamusal mekânların hane halkı tarafından hegemonik mekânlar olarak algılandığı görülmüştür. Hane halkının yarı kamusal mekânda kendisini konumlandırırken aynı zamanda günlük aktivitelerini de gerçekleştirmesi yarı kamusal mekân deneyimleriyle ölçülmüş ve doğa ile bütünleşik yerleşim alanlarına gereksinim arttığı anlaşılmıştır. Buna ilaveten, hane halkının vaktinin çoğunu evinde geçirdiği; gündelik yaşam kültürünün değiştiği ve bu durumun konut çevresindeki etkileşim mekânlarına yansıdığı ortaya çıkmıştır.

Howard'ın kentsel topluma yönelik planlamasında gündelik yaşam kesiti, kent ve kır arasında özgün planlama anlayışıyla sentezlenmektedir. Nitekim günümüzde, kentsel moderniteyle birlikte kentin karşısında edilgen durumda olan kır, yaşanan pandemi süreciyle birlikte etken konuma gelmiştir. Anlatılanlar gözden geçirildiğinde, pandemi ve mekân arasındaki ilişkide hane halkı, bahçe, balkon gibi yarı kamusal mekânlara daha fazla değer atfetmiştir. Gündelik yaşam mekânlarında hane halkının pandemi sürecinde kıra olan aidiyetini güçlendiren yeni modellerin ve kentsel planlamaların ortaya konmasının önem taşıdığı doğrulanmaktadır.

Kapitalizmin ekosistemle çelişkinin önüne geçilmesinde yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Sürdürülebilir kentler için kentlerin nasıl planlanması gerektiği ekolojik belediyeçilik anlayışıyla ele alınmalı, yurttaşlar, sivil toplum, hükümet, üniversite gibi toplumun tüm paydaşları ekolojik bütünlük ilkeleri çerçevesinde sürece dahil olmalıdır. Kent ve çeperi arasında nüfus yoğunluğu dengesinin sağlanması konusunda kamu politikaları toplum sağlığı açısından ele alınarak uygulanmalı ve bu durum yerel yönetimlerin kentsel planlama mevzuatına yansıtılmalıdır. Kır ve kent arasındaki nüfus dengesini korumak, kıran insanlara sunduğu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak adına, kırdaki istihdam olanakları yaygınlaştırılmalıdır. Şehir planlama stratejilerinde, yerleşim dinamiğinde eko-kent anlayışına yer verilmelidir. Buna ilaveten salgın gibi olağanüstü dönemlerde, yerel yönetimlerin bünyesinde kentsel sağlık kurulu gibi yönetsel örgütlenmeler kurulmalıdır.

Pandemi sürecinde internet alışverişinin önemli oranda artması, ekonominin durgunlaşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda alışverişin yerleşim dinamiğinde önemli bir unsur olması, kent planlama kurgusunda alışveriş mekânlarının evlerinin zemininde ya da yakınında inşa edilmesi hususuna dikkat edilmelidir. Buna ek olarak, ekonomik açıdan yerel kalkınmayı sağlamak adına yerel yönetimler ile bölgedeki esnaf etkileşime girerek, hane halkına dijital ortamda alışveriş olanağı sağlanmalıdır.

Çalışmanın sonucunda yarı kamusal mekân kullanımının pandemi sürecinde nasıl değerlendirilebileceği tespit edilmiştir. Genel anlamda hane halkının pandemi sürecinde konut kültürü için belirlenen “konut ve balkon deneyimi, bahçe kullanımı, doğaya erişilebilirlik imkânı ve sosyal mesafe” gibi yarı kamusal mekânın öznel deneyimleme durumu teyit eder niteliktedir.

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2020), “Tarihin En Büyük Salgını Avrupa'yı Baştan Aşağı Değiştirmişti”, Sabah.

Arslan, M.M. (2020). “Balkonu Yeniden Düşünmek”, Sosyal Bilimler Dergisi, 25 Haziran 2020 tarihinde <https://sosyalbilimler.org/balkonu-dusunmek> adresinden erişildi

- Aslantürk, A. Y. (2019). "Kent Sosyolojisi Perspektifinden Mahallenin Sosyo-Kültürel Dönüşümü: Boztepe-Çukurçayır Mahallesi Örneği", Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası* (Çev: A. Derman), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Broucke, S. V. (2020). "Why health promotion matters to the COVID-19 pandemic, and vice versa", *Health Promotion International*, 35(2) :181-186.
- Castells, M. (2010). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Kimliğin Gücü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çınar, T. (2000). "Bahçekent modelinin Düşünsel Kökenleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 55 (1): 27-51.
- Erder, S. (2015). *İstanbul Bir Kervansaray (mı?): Göç Yazıları* (Ed. Nesrin. Uçarlar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erkul, A. & Esgin, A. (2012). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Problemi*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- Ersoy, M. (2016). "Kentsel Planlama Kuramları". (Ed. Melih Ersoy), *Planlama Kuramına Giriş*, ss. 9-34, İmge Yayınevi, Ankara.
- Garrison, F. H. (1929). *An Introduction To History Of Medicine., with Medical Chronology Suggestions For Study And Bibliographic Data*, W.B.Saunders Company. London.
- Giddens, A. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev: A. Esgin). Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi*. Sel Yayınları, İstanbul.
- Huremo, D. (2019). "Psychiatry of Pandemics". (Ed. Damir Huremo.), *Brief History of Pandemics Pandemics Through out History*, ss. 7-35, National Library Of Medicine Collection, The USA.
- Hobsbawm, E.J. (2008). *Sanayi ve İmparatorluk* (Çev.: Abdullah Ersoy), Dost Kitabevi, Ankara.
- Howard, E. (2019). *Yarımın Bahçe Kentleri* (Çev.:Volkan Atmaca), Daimon Yayınları, İstanbul.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği* (Çev. Gürol Koca & Tamer Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Özden, K. & Özmat, M. (2014). "Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları", *İdealkent*, 5(12): 60-87.
- Özyurt, C. (2007) "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18): 111-126.
- Park, R. E. & Burgess, E. (2015a). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışının Araştırılması Üzerine Öneriler* (Çev. Pınar Karababa Kayalığı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Simmel, G. (2012). *Metropol ve Tinsel Hayat, Modern Kültürde Çatışma* (Çev.Nezile Kalaycı), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Ünlü, T. S. (2017), "Cumhuriyet Modernleşmesi ve Mersin'de Kamusal Mekana Etkisi. A.P.Ş. Tekinalp, M.F. Müderrisoğlu". (Ed. Ünal Araç), *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları: Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na Armağan*, ss. 251-258, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, A. (2013). "Digital Kent Uygulamalarının Kent Yönetimine Etkileri: Trabzon İli e-belediye Örneği", *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Wu, Z. & McGoogan, JM. (2020) "Characteristics of and Important Lessons From the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in China", *Cases From the Chinese Center for Disease Control and Prevention*, 323(13) :1239-42
- Ziegler, P. (1972). "Veba". *Tarih Mecmuası*, 33-35, İstanbul.